

Kültür İşçisi ve UDO

Tandır, ekmek pişirilen geleneksel bir ocaktır. Yöremizde bu kadim gelenek hâlâ canlılığını korumaktadır. Tandırda ekmek pişirmek, yalnızca geçmişten günümüze ulaşan bir pişirme yöntemi değil; kuşaktan kuşağa aktarılan, günlük hayatın içinde yaşamaya devam eden bir kültür ve hayat ocağıdır.

Süryanicede ܐܘܕܐ Udo veya ܒܘܚܘܫܐ Bohușo, tandırdaki korların üzerini örten külü karıştırarak ateşin ısınısını artırmaya yarayan odun parçası ya da araç için kullanılır.

Bu somut anlamdan hareketle ܐܘܕܐ Udo ve ܒܘܚܘܫܐ Bohușo, mecazen kültürün korlarını canlı tutan, sönmeye yüz tutmuş değerleri yeniden harekete geçiren ve düşünceyi diri tutan **kültür işçisini** ifade eden güçlü bir benzetmeye dönüşür. Çünkü kültür de kor gibidir: Üzeri küle örtülebilir; fakat külün altında hâlâ sıcaklık ve hayat vardır. Kültür işçisinin görevi yeni bir ateş yakmaktan çok, var olan koru fark etmek, onu usulca karıştırmak ve yeniden harlandırmaktır.

Bazen bir insanı anlatmak için uzun uzun sıfatlar aramaya gerek yoktur. Bazen bir toplumun kadim hayatından süzülüp gelen tek bir kelime, bir insanın yıllardır yaptığı işi şaşırtıcı bir açıklıkla anlatabilir. Çünkü bazı kelimeler yalnızca bir nesneyi ya da eylemi değil, bir hayat anlayışını da taşır. İşte bu yazı, böyle bir kelimenin taşıdığı anlamın izini sürmek ve onun, yıllardır sürdürülen bir emeği nasıl görünür kıldığını anlatmak için kaleme alındı.

Geçtiğimiz günlerde İsveç'te yaşayan, ufku açık, içsel gelişimi önemseyen ve yazınsal-kültürel faaliyetlerimi bilinçli bir dikkatle takip eden bir Süryani hoca, beni ܐܘܕܐ - **Udo**'ya benzetti. Doğrusu, beni düşünmeye sevk eden bu benzetme, hoşuma gitti. Çünkü ilk bakışta geleneksel tandır kültürüne ait basit bir araç gibi görünen Udo'nun içinde, aslında kültürün nasıl yaşadığına dair derin bir anlam saklıdır.

Ben de kendisine, “Evet, dediğin gibi ben bir ܒܘܚܘܫܐ Bohușo gibi **çalışıyorum**” dedim.

Sonra bu benzetmenin eksik kalan tarafını tamamlayan başka bir Süryanice kelime aklıma geldi: ܠܚܡܐ **Rmu'o**, çoğulu ܠܚܡܐ ܝܕܝܢܐ **Rmu'e**. Külün altında kalan kor.

İşte bu üç kelime **-Rmu'o-Udo-Bohušo-** yıllardır dil, kültür, edebiyat ve düşünce alanında yaptığım işi anlatan güçlü bir düşünsel çerçeve sunuyor.

Bethnahrin'in geleneksel hayatında tandır yalnızca ekmek pişirilen bir yer değildir. O, evin sıcaklığını, ekmeğini ve emeğini paylaşmanın merkezidir. Ateş yanar. Odunlar kor olur. Zamanla korların üzeri külle kaplanır. Dışarıdan bakıldığında ateş tükenmiş gibi görünür. Fakat kül, korun kendisi değildir. Kül, ateşin eski hâlinden geriye kalan örtüdür. Altında ise hâlâ sıcaklığını koruyan bir ateş bulunabilir.

Dışarıdan bakan göz külü görür. Dikkatli göz ise külün altında hâlâ canlılığını koruyan koru fark eder. Bu ayrım kültür için de önemlidir.

Bir toplumun dili, kavramları, sözleri ve gelenekleri biçimlerini korurken zamanla anlam canlılığını kaybedebilir. Bir kelime söylenmeye devam eder, fakat taşıdığı anlam unutulur. Bir gelenek sürdürülür, fakat onu var eden düşünce dünyası giderek silikleşir. Bir ritüel yerine getirilir, ama niçin ve neden yapıldığı hatırlanmaz. Bir dil konuşulur, fakat o dilin taşıdığı hayat tecrübesi zamanla görünmez hâle gelir.

Bu, kültürün bütünüyle yok olduğu anlamına gelmez. Bazen kültür yok olmaz; yalnızca külün altında kalır. Dışarıdan bakıldığında sönmüş gibi görünür, fakat derinlerde hâlâ bir kor taşıyor olabilir.

İşte tam burada ܠܚܡܐ **Udo** devreye girer. Udo, tandırdaki külü ve korları karıştırır. Kül dağılır, korlar kımıldar, hava içeri ulaşır ve saklı ısı yeniden görünür hâle gelir. Fakat Udo'nun yaptığı şey yeni bir ateş yaratmak değildir. **Udo eski ve var olan ateşi uyandırır.** Zira ateş veya ısı yoksa hiçbir yemek pişirilemez. Udo, kor üretmez; koru görünür kılar. Isıyı yaratmaz; mevcut ısının canlanmasına yardım eder. **Bence kültür işçisinin rolünü anlatan asıl incelik de burada saklıdır.**

Kültür işçisi, kültürün sahibi değildir. Yeni bir şey icat etmez. Var olanın içindeki canlı özü arar; üzerini örten külü kaldırır ve onun yeniden nefes almasına yardımcı olur. Bu nedenle kültür çalışması yalnızca geçmişini korumak değildir. **Geçmişin içinde hâlâ yaşayanı fark etmektir.**

Kültürün içinde de **kültürün görünmeyen korları vardır**. Külün altında kalmış kelimeler. Anlamı unutulmuş kavramlar. Söylenmeye devam ettiği hâlde içeriği daralmış ifadeler. Geçmişte taşıdığı düşünsel derinlikten uzaklaşmış gelenekler. Bütün bunların altında bazen hâlâ yaşayan canlı bir kor bulunur.

Benim yıllardır yaptığım işin önemi burada ortaya çıkıyor. Unutulmuş kelimelerin izini sürmek, gölgede kalmış düşünceleri ve kavramları yeniden gündeme getirmek, kültürel hafızayı hatırlatmak ve geçmişin canlı özünü bugünle yeniden buluşturmak. Bunu geçmişi nostaljik bir müzeye dönüştürmek için yapmıyorum. Çünkü kültür hatırlanmak için değil, **yeniden yaşanmak** için vardır.

Eski olan her şey değerli değildir. Fakat eski olan her şeyi değersiz saymak da doğru değildir. Her gelenek olduğu gibi korunacak diye bir şey yoktur. Ama bir geleneğin içinde bugüne taşınabilecek bir hikmet, bir tecrübe veya bir değer bulunabilir. Bu yüzden kültür işçisinin görevi yalnızca korumak değildir. **Ayırt etmek, anlamak, yeniden yorumlamak ve yaşatılabilir olanı bugüne taşımaktır.**

İşte tam da burada kımıldatmak, devindirmek, sarsmak anlamına gelen **كُسُفْ** **Bohuşo** ismi devreye girer. **كُسْ** **bhaş** kökünün taşıdığı kımıldatma, devindirme, harekete geçirme, teşvik etme ve sarsma anlamları, Udo metaforuna başka bir boyut kazandırır. Çünkü kültür sadece korunarak yaşamaz. Bazen yeniden düşünülmesi gerekir. Bazen alışılmış bir kanaatin sarsılması. Bazen unutulmuş bir sorunun yeniden sorulması...

Bohuşo'nun **كُسُفْ** hareketi burada başlar. Sarsar ama yıkmak için değil. Kımıldatır ama dağıtmak için değil. Uyandırır ama yüzeysel bir coşku yaratmak için değil. Amacı, içerideki canlılığı yeniden harekete geçirmektir. Kültürel etkileşim ve canlılık da böyle doğar.

“Bu kelime aslında ne anlatıyordu? Bu geleneğin arkasındaki düşünce neydi? Bugün kullandığımız kavram, geçmişte taşıdığı anlamı hâlâ taşıyor mu? Miras aldığımız kültürü gerçekten yaşıyor muyuz, yoksa yalnızca tekrar mı ediyoruz?”

Bu açıdan bakıldığında Süryanice, benim için yalnızca bir iletişim aracı olmaktan çıkıyor. Bu nedenle bir kelimenin sözlükteki karşılığıyla yetinmiyor; onun ardında taşıdığı hayatı, düşünceyi ve tecrübeyi de anlamaya çalışıyorum. Çünkü her kelimenin altında, geçmişten bugüne taşınan bir kor vardır. Bazen külün altında sessizce bekleyen, bazen de biraz hava değdiğinde yeniden ışık veren bir kor...

Çünkü **dil, düşüncenin kaynağıdır**. Bir kelime bazen bir toplumun yüzyıllar boyunca biriktirdiği tecrübeyi taşır. Bu yüzden bir kelimenin köküne inmek, yalnızca bir sözcüğü açıklamak değil, o kelimenin açtığı dünyaya yeniden girmektir.

Bazen bir kelime de **Rmu'o** yani kor gibidir: Yüzeyde donuk, ama derinde hâlâ sıcaktır.

Karyo Hliso'da kullandığım “**Dilsel Soluklanma ve Düşünsel Aşılma**” şiarı da bu açıdan daha anlamlı hâle geliyor.

Dilsel soluklanma, bir kelimenin üzerinde durabilmektir. Köküne bakmak ve tarih boyunca taşıdığı anlamları dinlemek...

Bugün söylediğimiz bir kelimenin geçmişte hangi dünyaya açıldığını görmek. Ve bazen kelimenin bize, bizim ona verdiğimizden çok daha fazlasını verdiğini fark etmek. Fakat burada durmak yetmez.

Düşünsel aşılma, kelimenin taşıdığı düşünceyi düşünmek ve hayatımıza katmaktır. Çünkü bilgi, zihinde birikmek için değil; insanın bakışını, davranışını ve hayatını dönüştürdüğünde anlam kazanır. Bu yüzden Karyo Hliso'daki çalışma benim için yalnızca kelimeleri açıklamak değildir. Külü kaldırmak, koru fark etmek ve onun yeniden ısı vermesine imkân hazırlamaktır. Zira kültürün en büyük tehlikesi bazen unutmak değil, hareketsizleşmektir

Bir kültürün kelimelerini unutması elbette büyük bir kayıptır. Fakat daha derin bir tehlike vardır: Kelimeler yerinde durur ama anlamları artık hareket etmez. Kitaplar vardır. Arşivler vardır. Eski metinler vardır. Gelenekler vardır. Fakat bunlar insanda bir soru, bir düşünce, bir farkındalık veya bir içsel hareket doğurmuyorsa, kültür içerik olarak değil de, biçim olarak yaşamaya devam eder.

İşte burada **Rmu'o / kor** metaforu yeniden önem kazanır. Karıştırılmayan kor zamanla soğur. Harekete geçirilmeyen düşünce zamanla kalıplaşır. Sorgulanmayan kavram anlamını kaybedebilir. Konuşulmayan dil yalnızca bir hatıraya dönüşebilir. Bu nedenle bir kültürün ihtiyacı her zaman yeni bir ateş değildir. Bazen kendi içindeki koru yeniden fark etmektir. Bana **Udo** denilmesinin hoşuma gitmesinin bir başka nedeni de budur. Bu benzetme beni yüceltmiyor; bana bir sorumluluğu hatırlatıyor. Udo ateş değildir. Ateşin sahibi değildir. Koru üretmez. Sadece onun yeniden nefes almasına yardım eder. Benim kültür ve edebiyat çalışmalarım için de olması gereken budur. **Ben de kültrün sahibi değilim; emanetçisiyim.** Süryani kültürü benden de, hepimizden de büyüktür. Ben onun sahibi değilim; evladıyım, ona hizmet eden bir neferiyim.

Bana düşen, bu kadim hikmetin üzerini kaplayan külü elimden geldiğince kaldırmak; unutulmuş kelimeleri konuşturmak; anlamı daralmış kavramların içindeki düşünceyi görünür kılmak ve düşünmeye teşvik etmektir. Çünkü kültür bazen yalnızca hatırlanmaya değil, kımıldatılmaya ihtiyaç duyar.

Rmu'o-Udo-Bohuşo arasındaki ilişki, benim için yalnızca bir tandır benzetmesinden ibaret değildir. Bu üç kavram, aynı zamanda bir kültür anlayışını çağrıştırır: ateş, kor ve kül arasındaki ilişkiyi...

Bu anlayış, bir kültürün nasıl yeniden hayat bulabileceğine dair önemli bir şey söyler. Fakat burada gözden kaçırılmaması gereken bir sınır vardır: Külün tamamını kor sanmamak gerekir. Çünkü kültür çalışması, geçmiş romantikleştirmek veya eski olan her şeyi kutsamak değildir. Her eski şey korunmaya, her unutulmuş şey de yeniden canlandırılmaya değer olmayabilir. Asıl mesele, kül ile koru birbirinden ayırt edebilmektir. Neyin yalnızca geçmişte kaldığını, neyin ise hâlâ hayat taşıdığını görebilmektir. İşte kültür işçisinin gerçek emeği tam da burada başlar: Külün içindeki koru fark etmek, onu gereksiz yüklerden arındırmak ve yeniden nefes alabileceği bir alan açmak.

Benim de yapmaya çalıştığım şey de budur. Dilsel mirasın içindeki canlı özü aramak ve unutulmuş kelimelerin üzerindeki külü kaldırmak...

Süryani kültürünü yalnızca geçmişin bir hatırası olarak değil, günümüze konuşabilecek canlı anlamlar olarak ele almak ve bunu toplumsal düşünceyle yeniden buluşturmak. Çünkü benim için kültürel süreklilik, geçmişi olduğu gibi tekrar etmek değildir. Bu nedenle kültürün gerçek amacı hafızayı korumak değil, onu hayata dönüştürmektir. **Geçmişteki canlı özü bugünde yeniden yaşatabilmektir.**

Bir kelime anlam kazandığında... Anlam düşünceye dönüştüğünde... Düşünce farkındalık doğurduğunda... Farkındalık davranışa yansıdığında... Ve davranış hayatı değiştirdiğinde... İşte o zaman kültür yeniden nefes almaya başlar.

Belki bugün Süryani kültürünün ihtiyacı, geçmişi anlatan bir anlayıştan daha fazlasıdır. Geçmişin içindeki ܠܚܝܬܐ Rmu'o yani koruyu fark eden, onun üzerindeki külü kaldıran ve o koru bugünün insanıyla yeniden buluşturan bir anlayış...

Çünkü kültür muhafaza edildiğinde yaşamaz. Anlaşıldığında, sorgulandığında, yeniden yorumlandığında, hayata dönüştüğünde ve külü değil, koru konuşturduğunda yaşar.

Bu nedenle “**Dilsel Soluklanma ve Düşünsel Aşılma**” ile **Rmu'o-Udo-Bohušo** metaforu arasında benim için güçlü bir bağ var.

Dilsel soluklanma için durmak gerekir. Düşünsel aşılma için kımıldamak gerekir. İçsel gelişim için bazen alışılmış düşüncelerin külünü kaldırmak gerekir. Kültürel süreklilik içinse bazen birinin eline ܠܚܝܬܐ Udo'yu alıp külün altındaki ܠܚܝܬܐ Rmu'eleri yani koruları yeniden karıştırması gerekir.

Yaptığım işi bu yüzden şöyle tanımlamak isterim: Ne yeni bir ateşin sahibi olmak, ne de eski ateşi olduğu gibi korumak. **Külün altında hâlâ yaşayan koru bulmak, onu kımıldatmak ve yeniden nefes almasına yardımcı olmak.**

Bu nedenle beni ܠܚܝܬܐ Udo'ya benzeten o Süryani hocanın vermek istediği mesaj burada hoş bir sedaya dönüşüyor. Zira bu benzetme, yıllardır yaptığım işi çok önceden tarif etmiş anlamlara sahiptir

Evet, ben külün altında kalan **korları** görünür kılmaya çalışıyorum. Durağan olanı kımıldatmaya, unutulmuş olanı yeniden düşündürmeye çalışıyorum. **Ama ateş çalıştığım kadim Süryani kültürünün kendi içindeki canlılıktır.** Ben yalnızca onun üzerindeki külü kaldırmaya, nefesine biraz hava değdirmeye ve yeniden ışık vermesine hizmet ediyorum. Bu çabayı, tıpkı Aziz Mor Efrem’in (306–373) şu telkinlerine kulak vererek yapmaya gayret ediyorum: **“Kazanca ait olanı konuş ve ilme ait olanı açıkla. Yardıma ait olanı yorumla ve yapıcı olanı tartış. İnkâr edenlere sor ve çarmıha gerenleri azarla. Kitaplarını incele ve tartışmalarını çürüt. Çocukluğu (saflığı) eğit ve sadeliği büyüt. Cahilliği/masumiyeti aydınlat.¹”**

Yusuf Beğtaş

[illegible]